

Öslénytani meghatározások értékjelölése

STRAUSZ LÁSZLÓ

Faunalistákba tekintve, gyakran nem kapunk képet arról, hogy milyen gazdag, milyen jó megtartású és ezzel kapcsolatban milyen biztosságú és milyen bizonyítóerejű a leírt fauna. Pedig nem mindegy az, hogy egy fauna leggyakoribb vagy legritkébb alakjából, egy teljes biztosságról meghatározott példányból, vagy egy töredékből (esetleg minden komoly rendszertani belyeget nélkülöző lenyomat-darabból) akarjuk-e a fauna kor- vagy fácies-viszonyait megállapítani. Ha maga az első feldolgozó végzi a kiértékelést, ő még tekintetbe tudja venni a gyakoriság és meghatározási biztosság szempontjait; ellenben idézői (és kor- vagy ősföldrajzi megállapításainak átértékelői) már nincsenek ilyen helyzetben és akaratlanul is túlértékelnek egy puszta nevet, nem ismervén tényleges súlyát.

Míg a mai állattani faunalistákban nyilván elég a nevet felsorolni, mert határozási hiba ott szinte lehetetlennek tekinthető, addig a földtani munkákban szereplő őslénynévsorokban célszerű lenne a név mellé mindig a lelet, ill. a meghatározás értékfokát is jelölni. Nem általános szokás a gyakoriság jelzése sem (s talán „nem szép“ az ilyen gyakoriság-jegyzetekkel tarkított faunalista), holott gyakran igen nagy szükségünk lenne rá. A meghatározás biztosságát pedig a kérdőjel, az „aff.“ vagy „cfr.“ nem egyértelműleg jelölheti, főleg nem elég világosan mondja meg azt, hogy a megtartásban, a változékonyságban, a felhasznált irodalom hiányosságában, vagy esetleg az egész alakkör kétes voltában van-e a határozatlanság oka. A *cfr.* és *aff.* jelzések gyakran a *fajkeret* határozatlanságára utalnak, vagyis arra, hogy az illető keret (akár kifogástalan megtartású, akár rossz megtartású) kövülepéldányunk számára jó-e, ill. hogy példányaink azonos rendszertani keretskálába illeszthetők-e a már leírt alakokkal.

A M. Földtani Társulat Öslénytani Szakosztályának két ülésén, éspedig 1949 VI. 7-én és 1950 III. 29-én hasonló címen előadást tartottam arról a kérdésről, hogy faunalistákban valamely egyszerű módon jelölni kellene az őslénynevek mellett azt is, hogy milyen jó megtartású példány áll rendelkezésre s ennek alapján mily megbízhatónak tartjuk saját határozásunkat.

Hangsúlyozom, hogy mindez kizárólag csak sztratigrafiai munkák faunalistáiban szereplő őslénynevek megtartási (s egyúttal határozási) értékének jelölésére vonatkozik; csak azt javasolom, hogy földtani dolgozatban az őslénynevek mögött álló rövid kis szám- vagy betűjel mutassa, hogy súlyos, vagy

gyenge bizonyítéknak kell-e tartanunk azt a nevet valamely kor vagy fácies mellett. Egyáltalán nem azt óhajtanám, hogy őslénytani munkákban még számozással is jelöljük azt (a megtartási állapotot), amit a szöveg teljesen tisztázott. Ugyancsak nem ajánlom, hogy készítsünk egy pontos kulcsot arról, hogy a meghatározáshoz milyen jellegeket kell látnunk egy-egy rendszertani csoportban.

A megtartási állapot jelölésében választhatunk az egyszerűség és a szabatoság között. Törekedhetnénk arra is, hogy a megtartás fokát, illetve a példányon a meghatározáshoz szükséges részek megfigyelhetőségét minél több jelleger vonatkozóan jelezzük. Pl. kagylóknál 1: a körvonalnak, 2: a domborúság fokának, 3: a búb résznek (lunula, area, etc.), 4: a felszín díszítésének, 5: a zárnak, 6: az izombenyomatnak megfigyelhető voltát lehetne jelezni.

Természetesen a különböző rendszertani csoportoknál más és más jellegek bírnak fontossággal és így a betűjeleket minden csoportban másként kellene összeállítani s ez nehezítené az érthetőséget. Csigáknál pl. 1: a körvonalat, ill. termetet, 2: az alsónézetet, 3: a búbot, 4: a felszín díszítését, 5: a szájadékot, 6: a kanyarulatok átmetszetének láthatóságát jelezhetné. Tengeri sünnőknél 1: a felsőnézet (oldalkörvonal), 2: és 3: oldalnézet (domborulat), 4: felszín díszítése, 5: os és anus, 6: belső rész, rágószerv megtartását lehetne jelölni. Ha szabatoságra és teljességre (nem pedig egyszerűsége és érthetősége) törekednénk, akkor nem egyforma számú jellegcsoport megtartási állapotát jelezni különböző rendszertani osztályokban. Az ilyen részletesebb jelölés kulcs azonban (ha minden rendszertani csoportban más tulajdonságokat kellene jelezni) nyilván nehezen lenne emlékszetbe véshető. Ugyancsak arra is vezethetne, hogy ki-ki könnyű lelkiismerettel határozná el, hogy valamely kisebb rendszertani keret számára teljesen megváltoztatja a főkeretre alkalmazott általános skálát, — hiszen egységes jelentése úgyse volna a betű- vagy számjeleknek.

A megtartás jelölése három számjeggyel.

Minden rendszertani csoportban mások a fontos bélyegek, tehát más és más részek jó megtartási állapota szükséges a megbízható meghatározáshoz. Mégis azt merném mondani, hogy — egy kis erőltetéssel — legtöbb gerinctelen csoportnál a meghatározhatóság feltételeinek jellemzésére elég jó lenne a következő három jelleg mértékelése:

- a) körvonal, termet,
- b) díszítés, felszín,
- c) belső szerkezet (kamrázás, zár stb.).

A meghatározó bélyegek tökéletességét a 3-as számmal jelezni, hiányosságot, lényeges elem megnemlétet aránylagos csökkentéssel, 2, 1 és 0 értékszámokkal jelölni.

Kagylót véve példának, az

$$a = 3, b = 3, c = 3$$

vagy rövidítve, a betűket elhagyva, hiszen mindig ugyanolyan sorrendben vesszük a három, meghatározást lehetővé tevő bélyeget (termet, díszítés, belső rész) — s így a számok vonatkozásá kézenfekvő:

$$3 - 3 - 3$$

számozás azt jelentené, hogy hiánytalanul látszik *a*) a körvonal és a domborodás foka, *b*) a bordázás, ill. felszín díszítése, *c*) a zár és izombenyomatok. Hiányos megtartású példánynál pl.

$$1 - 2 - 0$$

azt jelentené, hogy *a*) a körvonal hiányos (pl. a kagylóléhnak elég nagy része letörött), *b*) a felszín díszítése (bordázása látható, de természetesen nem teljes héjon, *c*) ellenben nem látható a kagyló belseje, se a zár, se az izombenyomatok.

Természetesen ezen jelölési rendszerben is nehézséget jelent az, hogy a különböző rendszertani csoportokba tartozó kövületek lényeges (ill. meghatározást lehetővé tevő) jellegeit sokszor bajos hasonló keretnevek alá foglalni. Mégis azt gondolom, hogy az ilyen 3 osztatú megtartás-jelölés a legtöbb paleozoológiai rendszertani csoportra ráerőltethető, kivéve az ízeltlábúakat és gerinceseket. *a*) A termet (körvonal és domborulat), *b*) a felszín díszítése (bordázat, tüskék), *c*) belső rész, szerkezet, kamrázás látnató volta minden rendszertani keretben szükséges. Az utolsó (*c*) belső szerkezet az egyes csoportokban a következő jellegekre vonatkozik. Foraminifera: kamrázás; Spongiae: tűk; Anthozoa: sövények, tengely; Brachiopoda: kartartók; Lamellibranchiata: izom- és köpenybenyomat, zár; Gastropoda: kanyarulatok átmetszete, szájadék, köldök; Ammonoidea: lobák; Echinoidea: os és amcs, rágószerv; Crinoidea: kehelybelső. Talán kissé bajosabb eldönteni, hogy mit értsünk „szerkezet“-en a bryozóáknál: a cellaalakot-e (szemben az *a*)-nak megfelelő telep-alakkal), vagy pl. az aviculariákat és ovicellákat.

Néhány példa ilyen jelölési módra:

1. *Cerithium Pictum* Defr. Bast., csak egy utolsó kanyarulat:
egy kanyarulat felszíni díszítése, a teljes szájadék, belső ajak látható; — az egyes kanyarulatok átfogósága, a kezdőkanyarulatok, a díszítés fokozatos változása és az egész termetarány nem látható: 1 - 2 - 3
2. *Meretrix islandicoides* Lk. búbtöredékek:
fogak és oldalí fogak mindkét teknőn, az egész záros perem és búbrész (esetleges humula létezése stb.) látható; — ellenben a felszín további részei, körvonal, izombenyomatok, köpenybenyomat nem: 0 - 1 - 2

Lehetne azonban esetleg itt a zárra, ill. belső szerkezetre vonatkozó harmadik számjegyül 2-es helyett 3-as értékjelet használni azért, mert a Veneridáknál nincs fontossága a határozásban az (itt most nem látható) izomlenyomatoknak; a „homomyaria“ voltot a fogak jellegéből biztosan tudjuk.

3. *Tellina lacunosa* Ohemn. teljes kőbél és lenyomatok:
megvan mindkét teknő pontos alakja, a felszín díszítése (ill. simasága), az izombenyomatok és köpenybenyomat; — hiányzik a teljes zár: 3 — 3 — 1
4. *Limnocardium Abichi* R. H., egyetlen teljes, de elnyomott kőbél: 2 — 3 — 0
5. *Echinolampas hemisphaericus* Lk. felső oldala jó megtartásban, alsó oldala hiányzik:
körvonal, apex, ambulabrális-mezők, tüske-tapadóhelyek láthatók, míg alsó oldal homorú vagy domború volta, os és anus nem: 2 — 2 — 0

A meghatározásnál sok esetben egy-két bélyeg teljesen biztosítja a többinek jelenlétét, pl. taxodont zár a homomyarius izomlenyomatokat. Ilyenkor tehát részben jogosulatlan, hogy levonjunk értékpontokat olyan jellegek meg nem figyelhető volta miatt, amelyeket úgyis egészen biztosan tudunk. De csak részben igazságtalan ez, mert hiszen minden hiányosság, ill. töredékesség („értéktelen“-nek mondható részek hiányából keletkező töredékesség is) csökkenti arra a lehetőséget, hogy a faj állandóságának vagy változékonyságának kérdéséhez hozzászólhassunk.

Mint hogy komoly munkatöbbletet nem jelent a fauna határozója számára, ha az őslény nevéen kívül fel kell jegyeznie további (megtartási) adatként még három számjegyet is: remélni merem, hogy ezen — a feljegyzés munkájának fárasztó voltán — nem bukik el az ügy. Ha aztán Közlönyünkben megjelent néhány cikk, amely használta e jelölési rendszert s az Őslénytani Szakosztályban egy-két előadó is követi: akkor esetleg a Földtani Közlöny szerkesztőse kívánhatná, hogy a geológiai dolgozatok fauna-listáiban mindenki használja ez a jelölésmódot.

Let us mark the reliability of Paleontological Determinations

by *L. Strausz.*

In lists of fossils the marking of the reliability of the determination, caused by different conditions of preservation, would be very unuseful. One often does not know whether the name of a fossil must be regarded as an incontestable proof, or as a surmise of the author concerning a not well-preserved and nothing-proving fracture of a fossil.

To prevent this indefiniteness one could by note some simple signs the state of preservation of the fossils included in stratigraphical descriptions in the list of fossils. It is to be understood that this may not be needed in paleontological texts where all about the fossils and their preservation too, is thoroughly described.

I think that a simple and readily intelligible marking could be this: three characters (figures) would be written after the name; the first of them denoting the preservation of the form (outlines), the second figure that of the surface (ornamentation), and the third the inner parts (or the structure) of the fossil. The good preservation ought to be noted by 3, weaker preservation by 2 and 1, while the cipher 0 would mean that these characteristics (outline, or surface, or structure) can not be observed. E. g.: „Venus miocenica Penn. 3—2—0“ would mean that *a*) the form (outline and convexity) of the shell can fully be seen, *b*) its surface is not fully, but well enough preserved, and *c*) the inner parts of the shell (teeth and impressions of muscles) are not visible.

This mode of marking is simple and intelligible enough, it needs no extra work by the authors, and requires little place in print.

„Minden elvtársunktól megköveteljük, csakúgy, mint az állami szervektől, hogy a szocializmus építését a falun — melyet a szövetkezeti termelőcsoportok képviselnek — semmi körülmények között ne gátolják, hanem támogassák.“

Rákosi